

แนวทางพัฒนาศาสตร์สิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสระบุรี

บุญวนิช บุญวริชชนานันท์¹ สุวารีย์ ศรีปุณณะ²
ประภาพร ชูลีลัง³ ผมหอม เชิดโกทา⁴ ประเสริฐ เหล่าบุศอนันต์⁵

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นและสภาพยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสระบุรี และ (2) เสนอแนวทางพัฒนาศาสตร์สิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรและตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ฝ่ายแผน ตัวแทนชุมชนและผู้ประกอบการ ในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสระบุรี จำนวน 109 แห่ง เลือกตัวอย่างแบบเจาะจง รวมตัวอย่างจำนวน 149 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประเด็นคำถามเพื่อรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของจังหวัดสระบุรีในช่วงปี พ.ศ. 2562-2566 ได้แก่ มลพิษทางอากาศ ฝุ่นละอองขนาดเล็ก และสารปนเปื้อนเกินมาตรฐาน ปริมาณขยะเพิ่มขึ้น และมลพิษทางน้ำ ยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่มีแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยตรง แต่มีการแทรกกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมไว้ในแผนอื่น ๆ กิจกรรมที่กำหนดเน้นการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมตามนโยบายของรัฐมากกว่าการเน้นสิ่งแวดล้อมองค์รวมในพื้นที่เพื่อความยั่งยืน ข้อเสนอในการพัฒนาศาสตร์สิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีกรอบพัฒนาสิ่งแวดล้อมโดยตรงที่บูรณาการทั้งมิติการจัดการ มิติเนื้อหาสิ่งแวดล้อม และมิติความร่วมมือของทุกภาคส่วนเพื่อพัฒนาพื้นที่ท้องถิ่นสู่ความยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาศาสตร์; การจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการ; องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ประเภทบทความ: บทความวิจัย

¹ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
1 หมู่ที่ 20 ถนนพหลโยธิน ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 13180, ประเทศไทย

ผู้รับผิดชอบบทความ อีเมล: bboonn4444@gmail.com

^{2,3,4,5} วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

Guidelines for Developing Integrated Environmental Strategies Towards Sustainable Development by Local Administrative Organizations in Saraburi Province

Boonvanich Boonvarichchananan¹ Suwaree Sripoona²
Prapapon Chulilung³ Pomhom Cherdgota⁴ Prasert Laobusnanant⁵

Abstract

This research article aims to study (1) study local environmental problems and environmental strategies of local administrative organizations in Saraburi province and (2) propose guidelines for developing integrated environmental strategies for sustainable development of local administrative organizations. This research was qualitative research. The samples consisted of local administrators, planning officers, community representatives, and entrepreneurs in 109 local administrative organizations in Saraburi Province. A specific sample was selected, totaling 149 people in the sample. The research instruments were questionnaires for collecting data from documents, semi-structured interviews, and focus group discussions. Data were analyzed using descriptive statistics and content analysis.

Findings are as follows: serious environmental problems of Saraburi Province during 2019-2023 were air pollution, fine dust and contaminants exceeding the standard, increasing waste volume, and water pollution. The environmental strategy of local administrative organizations does not have a direct environmental management plan, but environmental activities are inserted in other plans. The specified activities focus on solving environmental problems according to government policy more than emphasizing the holistic environment in the area for sustainability. The proposal for developing the environmental strategy of local administrative organizations should have a direct environmental development plan framework that integrates both management dimensions, environmental content dimensions, and cooperation dimensions of all sectors to develop local areas towards sustainability.

Keywords: Strategy Development; Integrated Environmental Management;
Local Administrative Organization

Type of Article: Research Article

¹ Doctor of Philosophy Program in Environmental Studies, Valaya Alongkorn Rajabhat University The Royal Patronage
1 Moo 20, Phahonyothin Road, Khlong Nueng, Khlongluang, Pathumthani 13180, Thailand
Corresponding Author Email: bboonn4444@gmail.com

^{2,3,4,5} College of Innovative Management, Valaya Alongkorn Rajabhat University The Royal Patronage

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สิ่งแวดล้อมเป็นทุนธรรมชาติที่สำคัญต่อความมั่งคั่งและมั่นคงของคนในท้องถิ่น เดิมการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในระดับประเทศและระดับท้องถิ่นเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป สามารถปรับสู่ดุลยภาพด้วยกลไกควบคุมตนเองตามธรรมชาติได้ แต่มากกว่า 50 ปีที่ผ่านมา สิ่งแวดล้อมไทยเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว ทั้งการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติและการเกิดมลพิษอย่างรุนแรงทุกด้าน เป็นผลจากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มุ่งสู่ความเจริญทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งอื่น ๆ ตามมา (Department of Health, 2019) ยกตัวอย่างเช่น เกิดปัญหามลภาวะเพิ่มขึ้น ทั้งน้ำเน่าเสีย การเพิ่มขึ้นของขยะมูลฝอย ฝุ่นละออง สารเคมีและระบบนิเวศเปลี่ยนแปลง ส่งผลเสียต่อวิถีชีวิต สังคมและสุขภาพคนในชุมชน (Environmental Office Region 13, 2018) เมื่อสังคมไทยกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นโดยมอบอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และเขตปกครองลักษณะพิเศษ โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้รับรองอำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ทำหน้าที่บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมใน 4 ลักษณะ คือการส่งเสริม ประสานงานและสนับสนุน การติดตามตรวจสอบเฝ้าระวังสิ่งแวดล้อม โดยมอบให้จัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นตนเองในเขตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อคุ้มครอง ฟื้นฟู บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งส่งเสริม การสร้างความรู้ความเข้าใจ จิตสำนึก ความตระหนักและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม โดยประสานความร่วมมือกับสถาบันทางวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานราชการต่าง ๆ และเครือข่ายระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อการบริหารสาธารณสุขร่วมกัน (Chanthong, 2015)

ปัจจุบันไทยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 7,850 แห่ง เป็นองค์การบริหารส่วนจังหวัดจำนวน 76 แห่ง เทศบาลจำนวน 2,469 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 5,303 แห่ง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ 2 แห่ง แผนยุทธศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมในลำดับหลัง และระบุเฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อมที่วิกฤติในท้องถิ่นเป็นด้าน ๆ เช่น การขาดแคลนน้ำ มลพิษทางอากาศ ขาดการเชื่อมโยงแผนเพื่อจัดการสิ่งแวดล้อมองค์รวม (holistic) ที่จะรักษาฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศให้สมดุลและยั่งยืนทุกด้าน เพื่อใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นฐานสู่เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่นและประเทศโดยรวม จึงควรใช้วิธีการวางแผนแนวใหม่อย่างเป็นระบบในการสร้างความร่วมมือเชิงพหุภาคีระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องด้านสิ่งแวดล้อมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน เพื่อเป็นแผนกลยุทธ์แบบบูรณาการที่ใช้จัดการสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนได้ (Department of Disaster Prevention and Mitigation, 2022) การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นการสร้างความยั่งยืนระหว่างสังคมและเศรษฐกิจกับสิ่งแวดล้อม การให้สิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคนที่อยู่ร่วมในพื้นที่เดียวกัน การบูรณาการสิ่งแวดล้อมแบบองค์รวม วิธีการ ความร่วมมือและสาระสิ่งแวดล้อมทุกมิติในแผนยุทธศาสตร์ ย่อมนำไปสู่การสร้างพฤติกรรมแบบใหม่ ที่ประสานสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างแยกกันไม่ออก (Sripoona, 2023) ทุกภาคส่วนในสังคมจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนชุมชนท้องถิ่นของตนสู่สังคมสีเขียวโดยให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Department of Environmental Quality Promotion, 2009) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงควรมีแนวทางในการสร้างยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาท้องถิ่นสู่เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goal--SDGs) ต่อไป

งานวิจัยนี้จึงได้ดำเนินการนำร่องที่จังหวัดสระบุรี ซึ่งเป็นจังหวัดในภาคกลางที่มีเป้าหมายพัฒนาสู่การเป็นฐานอุตสาหกรรมขั้นสูงที่ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมโดยสามารถออกแบบและพัฒนาขึ้นเอง (Saraburi Provincial Office, 2023) ทำให้โรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2565 มีจำนวน 1,701 แห่ง มีนิคมอุตสาหกรรม 3 แห่ง ครอบคลุมพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกือบทุกแห่ง ยกเว้นพื้นที่ในเขตอำเภอเมืองสระบุรี จึงมีแรงงานอพยพเคลื่อนย้ายเข้าและชุมชนขยายเพิ่มอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมรุนแรงตามลำดับ ได้แก่ ปัญหาคุณภาพอากาศ ทำให้มีมลพิษทางอากาศมีฝุ่นละอองสูงเป็นลำดับ 2 รองจากกรุงเทพมหานคร ในฝุ่นละอองมี PM1.0 PM2.5 โอโซน (O3) และสารอินทรีย์ระเหยง่าย (VOCs) เกินค่ามาตรฐาน เกิดปัญหามลพิษทางเสียง ปัญหาน้ำเสียถูกปล่อยลงสู่แม่น้ำสายหลัก ปัญหาขยะมูลฝอยมีทั้งในน้ำและบนพื้นผิวดิน เป็นขยะประเภทกากอุตสาหกรรม วัสดุบรรจุภัณฑ์สารเคมี มูลฝอยติดเชื้อ ของเสียอันตราย เป็นขยะมูลฝอยตกค้างที่ไม่มีการกำจัดด้วยวิธีที่ถูกต้องเพิ่มขึ้นร้อยละ 47 (Pollution Control Department, 2022) เมื่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนับเป็นผู้ถือครองกรรมสิทธิ์สิ่งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคม จึงมีหน้าที่คุ้มครองรักษาดูแลทรัพยากรสิ่งให้เสียหายและให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนได้อย่างยั่งยืน จึงใช้พื้นที่จังหวัดสระบุรีที่มีปัญหาสิ่งแวดล้อมรุนแรงเป็นพื้นที่ศึกษา เพื่อหาแนวทางจัดทำยุทธศาสตร์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ได้ยุทธศาสตร์แนวใหม่ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น และต้องมีความรู้ในจัดทำยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการที่นำไปปรับใช้ในพื้นที่อื่นได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นและสภาพยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสระบุรี
2. เพื่อเสนอแนวทางพัฒนายุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาและตัวแปร ครอบคลุมแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับยุทธศาสตร์และการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน แนวคิดเศรษฐกิจศาสตร์สีเขียว แนวคิดเชิงระบบและแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อม
2. ขอบเขตด้านประชากรและตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารท้องถิ่น นักวิเคราะห์นโยบายและแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสระบุรี รวม 109 แห่ง ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) รวมตัวอย่างจำนวน 149 คน
3. ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย คือ พื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 109 แห่ง ในจังหวัดสระบุรี
4. ขอบเขตด้านระยะเวลา เก็บข้อมูล ระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2565 ถึง เดือนตุลาคม พ.ศ.2566

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทราบปัญหาสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นและสภาพยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสระบุรี
2. ข้อเสนอแนะทางสร้างยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้
3. ผลงานวิจัยเป็นประโยชน์ต่องานวิชาการด้านการพัฒนายุทธศาสตร์การจัดการสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ที่บูรณาการครอบคลุมทุกมิติ ซึ่งส่งผลต่อเนื่องสู่เป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ (strategic) เป็นเทคนิคการบริหารงานเพื่อให้องค์การภาครัฐสามารถปรับสมดุลได้ทันยุคสมัยโดยคำนึงถึงการตอบสนองความต้องการของประชาชนเป็นหลัก (Nukit, 2012) โดยจัดทำเป็นแผนการดำเนินงานที่วางขึ้นอย่างเป็นระบบ มีองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สัมพันธ์และสอดคล้องกัน ทั้งวิสัยทัศน์หรือภาพฝันที่วาดไว้ มีเป้าประสงค์ที่ได้มาจากเจตจำนงร่วมของทุกฝ่าย ผนึกพลังใจของทุกฝ่ายในการจัดทำพันธกิจ กำหนดหน้าที่รับผิดชอบและวิธีการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ให้เกิดผลกระทบและได้ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ รวมทั้งมีเป้าหมายและนโยบายหลักเกิดเป็นแผนยุทธศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพ (Sinthong, 2007) ยุทธศาสตร์ที่ดีควรมาจากการวิเคราะห์อดีต รู้ปัจจุบัน เพื่อให้ทันอนาคต วิเคราะห์สถานการณ์ที่ผ่านมา วิเคราะห์ทรัพยากรและทุนต่าง ๆ ที่เป็นศักยภาพแต่ยังไม่ได้พัฒนาหรือยังไม่ได้พัฒนาอย่างเต็มที่หรือยังซ่อนเร้นอยู่ ยุทธศาสตร์จึงเกิดจากกระบวนการวางแผนที่ดี ทำให้บริหารจัดการแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลที่ปรากฏจริง (Phongphit, 2005) รูปแบบของยุทธศาสตร์มีหลายรูปแบบ ได้แก่ ยุทธศาสตร์การหดตัว ยุทธศาสตร์การคงตัว ยุทธศาสตร์การเติบโต ยุทธศาสตร์ผสม ยุทธศาสตร์บูรณาการ การกำหนดรูปแบบยุทธศาสตร์จึงขึ้นอยู่กับลักษณะสำคัญ ได้แก่ การกำหนดจุดเน้นที่ชัดเจน การใช้กลไกในการประสานให้เกิดความร่วมมือเพื่อให้เกิดการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ และต้องทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคม (Phutthaprasert, 1999) กระบวนการสร้างยุทธศาสตร์ มีลำดับจาก ชั้นวิเคราะห์สถานการณ์ การกำหนดกลยุทธ์ การปฏิบัติตามกลยุทธ์และการควบคุมให้เป็นไปตามแผนเพื่อให้เกิดผลที่เป็นจริง ผู้เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสียจึงต้องร่วมกันสร้างแผนยุทธศาสตร์ที่มีองค์ประกอบ ได้แก่ การกำหนดวิสัยทัศน์ (vision) พันธกิจ (mission) เป้าหมาย (goals) วัตถุประสงค์ (objectives) ค่านิยมหลัก (core value) ซึ่งมาจากค่านิยมและความเชื่อจนเกิดเป็นพฤติกรรมองค์กรและวัฒนธรรมองค์กร (corporate culture) (Serirat, 2002)

การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อมโดยใช้หลักการจัดการแบบบูรณาการ (integrated management approach) เป็นการมองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวม (holistic approach) เพราะล้วนมีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนเกี่ยวโยงกับหลายมิติและส่งผลกระทบซึ่งกันและกันทั้งสิ้น มีทั้งเกิดผลกระทบทันทีและเกิดภายหลังหรืออาจเกิดผลกระทบที่คาดไม่ถึง จึงต้องมีแผนยุทธศาสตร์ที่บูรณาการทั้งการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ทุกมิติไปด้วยกัน ทั้งการรักษา ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยคงไว้ซึ่งดุลยภาพในระบบนิเวศ ทั้งความเหมาะสมของสัดส่วน การกระจายและความหลากหลาย ของดิน น้ำ ป่า สัตว์ พืช แร่ธาตุ และแก้ปัญหาหลากหลาย ทั้งขยะมูลฝอย น้ำเสีย อากาศเป็นพิษและอื่น ๆ ให้ตรง

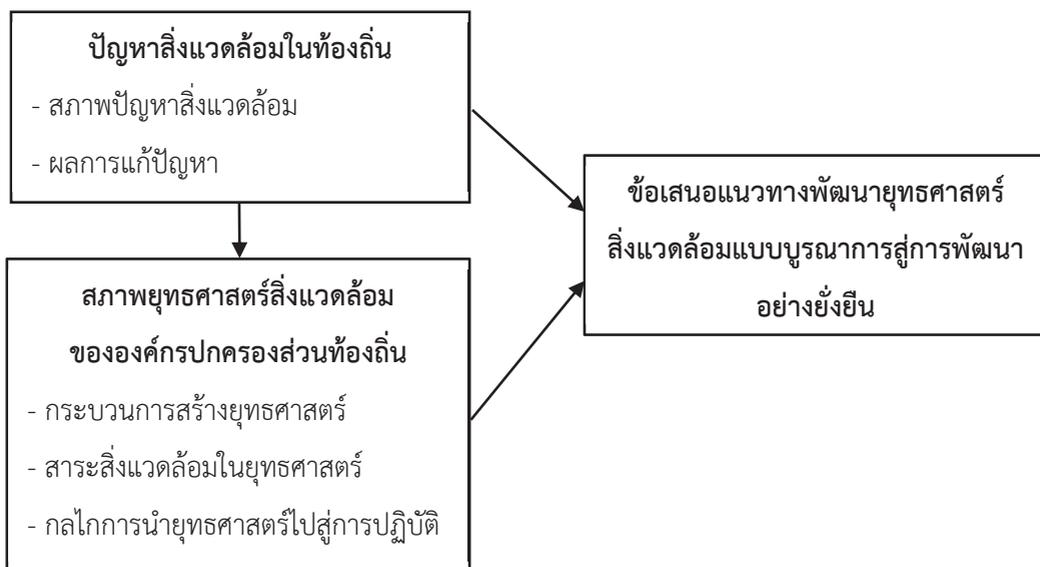
เป้าหมาย สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและปฏิบัติได้จริง ทั้งนี้ต้องยึดหลักการจัดการสิ่งแวดล้อม ในท้องถิ่น 5 ประการ คือ หลักประสิทธิภาพ หลักการใช้ศักยภาพของท้องถิ่น หลักการมีส่วนร่วม หลัก ผลประโยชน์ของท้องถิ่น และหลักความรับผิดชอบขององค์กรท้องถิ่น เพื่อให้ส่งผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนใน พื้นที่ (Sripooona, 2023) ควรใช้แบบแผนการจัดการแบบบูรณาการ ทั้งการจัดการเชิงอรรถประโยชน์ การจัดการ เชิงนิเวศวัฒนธรรม การจัดการเชิงสถาบัน การจัดการเชิงความสัมพันธ์ของอำนาจ (Kanchanaphan, 2000) โดยใช้ทั้งกลไกและมาตรการภาครัฐ ภาคธุรกิจผู้ประกอบการและภาคประชาชน ที่บูรณาการทั้งแนวทางการเมือง แนวนโยบาย (eco-polities) ที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนในการแก้วิกฤตสิ่งแวดล้อมใน ชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน แนวทางเศรษฐศาสตร์สีเขียว (eco-economic) ที่มุ่งพอเพียงและพึ่งตนเอง ให้ สอดคล้องตามภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยการจัดตั้งกลุ่มและเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนโดย ร่วมกับหน่วยงาน สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา การใช้เทคโนโลยีสะอาด (clean technology) การใช้ หลักเศรษฐกิจแนวใหม่หรือ BCG Model และการสร้างนวัตกรรมเพื่อการ Reuse, Recycle, Reduce, Reject เป็นต้น (Kaewthep, 1995)

องค์การสหประชาชาติ (UN) ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goal--SDGs) เมื่อ พ.ศ. 2558 ได้กำหนดไว้ 17 เป้าหมาย ซึ่งว่าด้วยเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5 เป้าหมาย ได้แก่ เป้าหมายที่ 6 ด้านการจัดการให้น้ำและสุขอนามัยสำหรับทุกคน เป้าหมายที่ 12 การผลิต และการบริโภคที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ 13 ด้านการต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและผลกระทบ เป้าหมายที่ 14 การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเลและทรัพยากรทางทะเล และเป้าหมายที่ 15 การปกป้อง พื้นฟูการใช้ระบบนิเวศบอยอย่างยั่งยืน ทั้งป่าไม้ ที่ดินและความหลากหลายทางชีวภาพ และรัฐบาลไทยได้นำมา กำหนดเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) โดยมีวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” หรือเป็น คติพจน์ประจำชาติว่า “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ที่มุ่งสร้างความเจริญเติบโตของชาติ ความเป็นธรรมและความอยู่ดี มีสุขของประชาชน ความยั่งยืนของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงทางพลังงานและอาหาร ความสามารถในการรักษาผลประโยชน์ของชาติภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศและ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติประสานสอดคล้องกัน โดยมีรายละเอียดด้านสิ่งแวดล้อมระบุไว้ในยุทธศาสตร์ที่ (5) ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมการปกครององค์กรท้องถิ่นจึง ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาของกรมให้สอดคล้องตามยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปีและเป้าหมายการพัฒนา อย่างยั่งยืนของสหประชาชาติ

ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมในชุมชนขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง จึงใช้แนวคิดเชิงระบบ (system approach) มากำหนดเป็นกรอบแนวคิดและออกแบบการพัฒนาไว้ 3 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นวิเคราะห์ระบบ (systems analysis) เป็นขั้นศึกษาสภาพของระบบที่เป็นอยู่ ทั้งลักษณะระบบ ปัญหาอุปสรรคในการใช้ระบบ และแนวทางแก้ไขให้เหมาะสม (2) ขั้นออกแบบระบบ (systems design) เป็นขั้นสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยง เพื่อออกแบบใหม่ภายในองค์ประกอบของระบบให้ถูกต้องตามหลักการและเหมาะต่อการนำไปปฏิบัติ (3) ขั้นตรวจสอบระบบ (systems verification) เป็นประเมินผลทั้งความเหมาะสมและความบกพร่องหลังจากที่นำระบบไปใช้จริงหรือทดลองแล้ว จากนั้นจึงยืนยันระบบที่ปรับปรุงโดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้อง

ที่จะนำระบบไปใช้จริง ขั้นตอนการพัฒนาวงจรชีวิตของระบบ (the systems life cycle) มี 3 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นวิเคราะห์ระบบ (systems analysis) เพื่อให้ผู้ใช้ระบบรับรู้วาระบบมีปัญหาและต้องปรับปรุงหรือสร้างระบบใหม่ (2) ขั้นตอนออกแบบระบบ (systems design) เพื่อสร้างคุณลักษณะเฉพาะของระบบใหม่ (3) ขั้นพัฒนาระบบ (system development) เป็นการทดสอบ ความสมบูรณ์และเหมาะสมของระบบใหม่ ผู้วิจัยจึงนำมาสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังแสดงในภาพ 1

กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิด้วยการสัมภาษณ์รายบุคคล และการจัดสนทนากลุ่ม และรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารวิชาการ หนังสือ งานวิจัย สรุปรายงานประจำปี รายงานแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัดสระบุรีและขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ผู้ให้ข้อมูลหลักการวิจัยมี 2 กลุ่ม คือ (1) ผู้บริหารท้องถิ่นหรือนักวิเคราะห์นโยบายและแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 109 แห่ง ในจังหวัดสระบุรี แห่งละ 1 คน รวมจำนวน 109 คน เลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) ใช้ในการสัมภาษณ์รายบุคคล และ (2) กลุ่มผู้เกี่ยวข้องด้านสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น เป็นตัวแทนของผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่จำนวน 13 อำเภอ แบ่งเป็นจำนวน 4 กลุ่ม กลุ่มละ 2-4 อำเภอที่มีพื้นที่ติดต่อกัน เลือกตัวอย่างเป็นตัวแทนชุมชนและผู้ประกอบการในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในกลุ่มอำเภอละ 10 คน จำนวน 4 กลุ่ม รวมจำนวน 40 คน ให้ชุมชนและองค์กรเลือกตัวอย่าง เก็บข้อมูลโดยการจัดสนทนากลุ่ม กลุ่มอำเภอละ 1 ครั้ง ให้ได้ข้อเสนอแนวทางการพัฒนาศาสตร์สิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการ

สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 149 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจำนวน 3 ชุด ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นแล้วปรับปรุงข้อคำถามว่าตรงประเด็น ครอบคลุมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 3 ชุดมีการตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรงของเนื้อหา (content validity) ด้วยค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence--IOC) ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน มีค่าระหว่าง 0.78-1.00 ทุกข้อจึงถือว่าผ่านเกณฑ์และนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

ชุดที่ 1 เป็นประเด็นคำถามใช้รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นลักษณะคำถามปลายเปิดและปลายปิด เกี่ยวกับสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมและผลการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น จำนวน 10 ข้อ

ชุดที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structure interview) เป็นคำถามเกี่ยวกับสภาพยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อม ในด้านกระบวนการสร้างยุทธศาสตร์ สารสิ่งแวดล้อมในยุทธศาสตร์และด้านกลไกการนำยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ และคำถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนวทางพัฒนายุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ลักษณะคำถามเป็นปลายเปิดและปลายปิด จำนวน 10 ข้อ ใช้สัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้บริหารท้องถิ่นและนักวิเคราะห์นโยบายและแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แห่งละ 1 คน จำนวน 109 คน

ชุดที่ 3 เป็นประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) เป็นคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนวทางพัฒนายุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ในด้านกระบวนการสร้างยุทธศาสตร์ ด้านสิ่งแวดล้อมและกลไกการนำยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ เป็นคำถามจำนวน 3 ข้อ ใช้เก็บข้อมูลจากตัวแทนชุมชนและผู้ประกอบการ โดยจัดสนทนากลุ่ม จำนวน 4 กลุ่มอำเภอ กลุ่มอำเภอละ 1 ครั้ง ๆ ละ 1 วัน มีผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 4 ครั้ง ครั้งละจำนวน 10 คน รวมเป็นจำนวน 40 คน

การวิเคราะห์ข้อมูลจากคำถามปลายเปิด ที่รวบรวมจากข้อมูลเอกสารและจากแบบสัมภาษณ์ ใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ประกอบด้วย ค่าความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) การวิเคราะห์ข้อมูลจากคำถามปลายเปิด ที่รวบรวมจากแบบสัมภาษณ์และประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยนำข้อมูลที่รวบรวมแล้วมาวิเคราะห์จัดเป็นหมวดหมู่แยกตามประเด็นการวิจัย และสรุปผลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

แนวทางพัฒนายุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่ได้จากการใช้พื้นที่วิจัยเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสระบุรี จำนวน 109 แห่ง ได้ผลโดยสรุปตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ปัญหาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นจังหวัดสระบุรี

1.1 สภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ในเขตพื้นที่รับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสระบุรี จำนวน 109 แห่ง ระหว่าง พ.ศ. 2562-2566 ในช่วง 5 ปีมานี้ พบว่า มีปัญหารุนแรงที่สุดคือปัญหามลพิษทางอากาศ มีสภาพเป็นฝุ่นละอองขนาดเล็ก ได้แก่ PM1.0 และ PM2.5 ครอบคลุมทุกพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 109 แห่ง หรือคิดเป็นร้อยละ 100 โดยพบมากที่สุดในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระลาน อำเภอเฉลิมพระเกียรติ รองลงมา คือ พื้นที่เทศบาลตำบลแก่งคอย ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงงาน

อุตสาหกรรมโรงงานปูนซีเมนต์ ปัญหาฝุ่นละอองกระจายเต็มพื้นที่ทั้งจังหวัดโดยมีฝุ่นควันโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งกระจายอยู่ในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 109 แห่ง ในปี พ.ศ. 2565 มีจำนวน 2,698 แห่ง มีเพียง 1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่ คือ พื้นที่เทศบาลเมืองสระบุรี และมีฝุ่นควันจากการคมนาคมขนส่งและการเคลื่อนย้ายผลิตภัณฑ์สู่แหล่งจำหน่ายและการประกอบการอุตสาหกรรมและกิจกรรมต่อเนื่อง มีผลให้เกิดการฟุ้งกระจายของฝุ่นละอองขนาดเล็กต่ำกว่า PM1.0 และสารปนเปื้อนในอากาศแผ่กระจายเพิ่มขึ้นเต็มพื้นที่จังหวัดสระบุรี ซึ่งมีความเข้มข้นของฝุ่นรุนแรงที่สุดในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนมีนาคมของทุกปี สารมลพิษทางอากาศที่พบมากในพื้นที่ได้แก่ คือ ก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ (carbon monoxide) ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (sulfur dioxide) ก๊าซออกไซด์ของไนโตรเจน (oxide of nitrogen) ก๊าซโอโซน (ozone) สารประกอบไฮโดรคาร์บอน (hydrogen compound) สารตะกั่ว (lead) ฝุ่นละอองขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน (PM1.0) และฝุ่นละอองขนาดเล็กกว่า 25 ไมครอน (PM2.5) ปัญหาสิ่งแวดล้อมรองลงมา คือ ขยะมูลฝอยและของเสียอันตราย พบมากในพื้นที่ชุมชนแออัดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 95 แห่ง หรือร้อยละ 87.15 โดยพบมากที่สุดในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลาไหล อำเภอเมืองสระบุรี รองลงมา คือ พื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าคล้อ อำเภอแก่งคอย ส่วนพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยรวมทุกด้านรุนแรงที่สุด คือ พื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระลาน อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ที่มีปัญหาด้านมลพิษทางอากาศ ฝุ่นละออง ขยะมูลฝอย น้ำเสีย และสารพิษสะสมในดิน กิจกรรมทางการเกษตรและอุตสาหกรรม เช่น โรงงานผลิตวัสดุก่อสร้าง ผลิตพลาสติกสำหรับท่อน้ำ สี และสารเสริมการผลิตวัสดุชนิดต่าง ๆ และโรงงานผลิตอาหารสัตว์ ส่วนสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและชีวภาพในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งมีปัญหาด้านการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์เดิมและความหลากหลายทางชีวภาพตามธรรมชาติเดิมเปลี่ยนไป ที่เป็นผลจากการตัดภูเขา การทำเหมืองแร่ การพัฒนาเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมและการทำธุรกิจการเกษตรเข้ามาแทนที่วิถีเกษตรพื้นบ้านที่มุ่งรักษาความสมดุลของระบบนิเวศในชุมชน ส่งผลต่อปัญหามลภาวะกระจายเต็มทั่วพื้นที่จังหวัดสระบุรี ทั้งปัญหาฝุ่นควันจนได้ชื่อว่าเมืองสีขาวย ปัญหา น้ำเสีย ทั้งในแหล่งน้ำและบนผิวดิน พบทั้งในลำน้ำป่าสักและลำน้ำสาขา รวมถึงคลองขุดประเภทคลองชลประทานและคลองขุดหรือลำรางสาธารณะที่กระจายเต็มพื้นที่จังหวัดสระบุรี ส่วนปัญหาขยะมูลฝอย พบว่า ปริมาณทุกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรวมกันทั้งจังหวัด มีปริมาณรวมปีละจำนวน 250,074.55 ตัน โดยเฉลี่ยวันละจำนวน 685.14 ตัน โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จัดให้บริการเก็บขยะในพื้นที่เป็นประจำจำนวน 78 แห่ง เก็บขยะได้โดยรวมวันละจำนวน 478 ตันต่อวัน เทศบาลเมืองสระบุรี เก็บได้จำนวน 72.15 ตันต่อวัน ส่วนขยะมูลฝอยที่อยู่นอกเขตบริการใน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 31 แห่ง จำนวน 101.0 ตันต่อวัน จึงมีปริมาณขยะสะสมเพิ่มขึ้นทุกวัน

สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยรวมในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสระบุรี จำนวน 109 แห่ง เกิดจากตำแหน่งที่ตั้งเป็นจังหวัดชานเมืองใกล้กรุงเทพมหานคร จึงเป็นพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนาธุรกิจการค้าและอุตสาหกรรม มีการคมนาคมหนาแน่นเพราะเป็นเส้นทางผ่านจากภาคกลางสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ ด้านสภาพภูมิประเทศเป็นแอ่งกระทะมีภูเขาหินปูน หินอ่อนและแหล่งแร่จำนวนมากอยู่ในพื้นที่ สลับกับที่ราบที่มีลำน้ำป่าสักและสาขารวมทั้งลำคลองกระจายในพื้นที่ราบอย่างทั่วถึง ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจมีทั้งการทำเหมืองแร่เกษตรกรรมขนาดใหญ่ อุตสาหกรรมขนาดใหญ่และขนาดกลางขยายตัวอย่างต่อเนื่อง การเพิ่มขึ้นของประชากรแฝงทำให้เกิดชุมชนหนาแน่นมากขึ้นโดยเฉพาะในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็น

ที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม เป็นสาเหตุให้ปัญหามลภาวะทางสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้นและกระจายเต็มพื้นที่จังหวัดสระบุรี ปัญหารุนแรงด้านฝุ่นละอองพบในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระลาน เกิดจากพื้นที่มีภูมิประเทศเป็นแอ่งที่ต่ำ การมีกิจกรรมการระเบิดภูเขาและการทำเหมืองหินปูน รวมทั้งการมีโรงงานที่เกี่ยวข้องกับหินและแร่จำนวนมาก โดยมีเหมืองหินจำนวน 8 แห่ง โรงโม่เพื่อบดและย่อยหิน จำนวน 31 แห่ง โรงแต่งแร่ จำนวน 11 แห่ง โรงปูนขาว จำนวน 4 แห่ง และโรงปูนซีเมนต์ จำนวน 3 แห่ง และพื้นที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่ติดต่อกันก็มีโรงงานมากถึงเพิ่มฝุ่นละอองด้วย ส่วนปัญหาขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้นเกิดจากชุมชนหนาแน่นและประชากรแฝงเพิ่มขึ้นตามโรงงานอุตสาหกรรมที่ขยายตัว องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสระบุรี ได้ทำการกำจัดขยะจำนวน 3 แบบ คือ เทศบาลเมืองสระบุรีใช้โรงกำจัดขยะด้วยเตาเผาความร้อนสูง 1 แห่ง เผาขยะได้วันละจำนวน 72 ตันต่อวัน เทศบาลเมืองพระพุทธบาทมีแหล่งกำจัดขยะแบบบ่อฝังกลบ 1 แห่ง ฝังกลบได้จำนวน 82.7 ตันต่อวัน และเทศบาลเมืองแก่งคอย มีการกำจัดโดยการเผาขยะเป็นเชื้อเพลิงเพื่อผลิตปูนซีเมนต์ เผาขยะได้วันละจำนวน 207.57 ตันต่อวัน

ผลกระทบจากการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นจังหวัดสระบุรี ในช่วงปี พ.ศ. 2562-2566 พบว่าได้ส่งผลต่อสุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ ของคนในชุมชนจำนวนมาก ด้านสุขภาพ พบว่า จากสถิติผู้ป่วยของโรงพยาบาลและสถานอนามัยทั้งจังหวัดมีผู้ป่วยเป็นโรคระบบทางเดินหายใจประเภทปอดอักเสบมากที่สุด ซึ่งในปี พ.ศ. 2566 มีผู้ป่วยจำนวน 344 ราย เพิ่มขึ้นจากปีที่แล้วจำนวน 60 ราย รองลงมาเป็นโรคระบบทางเดินอาหารและโรคภูมิแพ้ด้านผิวหนังผื่นคันและอักเสบ แหล่งที่มีคนเจ็บป่วยมากที่สุดและรองลงมาคือพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระลาน อำเภอเฉลิมพระเกียรติ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลาไหล และเทศบาลตำบลกุดนกกเปล้า อำเภอเมือง ในด้านสังคม พบว่า มีความขัดแย้งในการแย่งชิงน้ำเพื่อการเพาะปลูกในฤดูแล้งในพื้นที่ปลูกข้าวมากที่สุด พบในพื้นที่ทุกองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเสาไห้ อำเภอแก่งคอย และอำเภอบ้านหมอ และมีความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับภาคอุตสาหกรรมและเหมืองแร่ เนื่องจากโรงงานปล่อยน้ำเสียและฝุ่นละออง มีผู้ป่วยจากสารพิษทางกลิ่นและผิวหนังจากบ่อขยะภาคอุตสาหกรรมจนเกิดมลพิษทั้งน้ำทำน้ำใต้ดิน และพื้นที่ดินเพาะปลูกไม่ได้ผล

ส่วนด้านเศรษฐกิจ พบว่า ปัญหาการขาดแคลนน้ำ แหล่งน้ำต้นเขินและน้ำเสียทำให้เกษตรกรบางส่วนประกอบอาชีพไม่ได้ ผลผลิตตกต่ำ พบมากในพื้นที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในเขต 9 อำเภอ ของจังหวัดสระบุรี ได้แก่ อำเภอมวกเหล็ก อำเภอวังม่วง อำเภอแก่งคอย อำเภอเมือง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอเสาไห้ อำเภอพระพุทธบาท อำเภอบ้านหมอ และอำเภอดอนพุด ซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มแม่น้ำป่าสักและสาขาที่ไหลผ่านจังหวัดสระบุรี ยาวถึง 79 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่เพาะปลูก จำนวน 1,516,570 ไร่ แต่ใช้สร้างผลผลิตได้ไม่เต็มศักยภาพ ผลคือประชาชนในภาคเกษตรกรรมมีรายได้ไม่พอกับรายจ่ายและมีหนี้สินเพิ่มขึ้น ดังข้อมูลระยะ 5 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2560 กับ พ.ศ. 2564 พบว่า เกษตรกรมีรายได้ลดลง ร้อยละ 4.86 แต่มีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้น ร้อยละ 30.15 ดูตาราง 1

ตาราง 1

รายได้และภาระหนี้สินของเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อม (Saraburi Provincial Office, 2023)

รายได้และภาระหนี้สินของเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อม			
ปี พ.ศ.	รายได้/คน/เดือน	หนี้สิน/คน/เดือน	ส่วนต่าง/บาท
2560	35,378 บาท	19,920 บาท	15,458
2564	33,660 บาท	25,925 บาท	7,735
ส่วนต่าง	1,718 บาท	6,005 บาท	4,387
- ลดลง /+ เพิ่มขึ้น	- ร้อยละ 4.86	+ ร้อยละ 30.15	ร้อยละ 25.58

1.2 ผลการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสระบุรี 3-5 ปี ที่ผ่านมาในพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 109 แห่ง ของจังหวัดสระบุรี ได้มีการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมเร่งด่วน คือ ด้านมลพิษทางอากาศ ขยะมูลฝอย น้ำเสีย และของเสียอันตรายที่เกิดจากการผลิตและบริโภค ลำดับแรก คือ การส่งเสริมให้เกิดกลไกการคัดแยกขยะเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ให้มากที่สุด การกำจัดขยะมูลฝอยตกค้างสะสมในพื้นที่วิกฤต สร้างรูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายที่เน้นการนำขยะมาแปรรูปให้เป็นพลังงานเชื้อเพลิง ผลที่ได้ พบว่า มีแหล่งกำจัดขยะมูลฝอยในพื้นที่จังหวัดสระบุรี จำนวน 11 แห่ง มีปริมาณขยะมูลฝอยรวมที่เข้าสู่ระบบ จำนวน 1033.33 ตันต่อวัน สามารถกำจัดขยะได้อย่างถูกหลักวิชาการ จำนวน 876.35 ตันต่อวัน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 84.81 ใช้การฝังกลบ 1 แห่ง ที่บ่อขยะเทศบาลเมืองสระบุรี ใช้ระบบเชิงกลชีวภาพ (MBT) 1 แห่ง ที่บ่อขยะขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสระบุรี ใช้การแปรรูปเพื่อผลิตเป็นพลังงานเชื้อเพลิง (WTE) 1 แห่ง ของบริษัททีพีไอ โพลีนจำกัด (มหาชน) 1 แห่ง และใช้การเทกองขยะ จำนวน 8 แห่ง ที่บ่อขยะเทศบาลเมืองพระพุทธบาท เทศบาลตำบลหนองแค เทศบาลตำบลหน้าพระลาน องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองชิตชิน องค์การบริหารส่วนตำบลตาลเดี่ยว องค์การบริหารส่วนตำบลซับสนุน องค์การบริหารส่วนตำบลลำพญากลาง และองค์การบริหารส่วนตำบลลำสมพุง ด้านมลพิษทางอากาศ ได้มีการติดตั้งเครื่องกรองอากาศและกรองฝุ่นในบริเวณบ่อฝังกลบขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองสระบุรี มีการจัดอบรมสร้างความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน และมีการบังคับใช้กฎหมายทางสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและชีวภาพ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งในจังหวัดสระบุรี ซึ่งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำป่าสักตอนล่าง ได้ส่งเสริมการรักษาฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเน้นการอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้านของชาติพันธุ์เดิม ได้แก่ ข้าวเสาไห้ ข้าวเจ๊กเขย ผักหวานป่า เผือกหอม มะม่วงมันหนองแขง ดอกเข้าพรรษา พันธุ์พืชไม้ป่าต่าง ๆ ที่ใช้ก่อสร้าง ใช้เป็นอาหารและเป็นยา เช่น ต้นยางขาวหวอก มะค่าโมง ประดู่ ตะเคียนทอง ตะโกนา มะม่วงพันธุ์พิศุลทอง มะม่วงป่า กระชายขาว ข่า ขมิ้น ตะไคร้ ดีปลี กาแฟอาราบิก้า เป็นต้น และ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งได้จัดทำโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (อพ.สธ.) มีการส่งเสริมการทำจุลินทรีย์ธรรมชาติและปุ๋ยอินทรีย์ใช้ในการทำเกษตรอินทรีย์ ใช้ในคอกปศุสัตว์และใช้ทำความสะอาดในครัวเรือน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้จัดการปัญหาน้ำเสียโดยสนับสนุนงบประมาณให้ติดตั้งบ่อดักไขมันในครัวเรือนและร้านประกอบการด้านอาหาร จัดสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียในแหล่งชุมชน

ที่มีการปล่อยน้ำลงสู่น้ำลำคลอง จัดติดตั้งเครื่องฟอกอากาศในน้ำในแหล่งน้ำสาธารณะ โดยใช้กังหันชัยพัฒนา และจัดตั้งเครื่องตีน้ำเพื่อเพิ่มออกซิเจนและลดสารปนเปื้อน ฟอสฟอรัส ไนโตรเจนและโลหะหนักต่าง ๆ ในแหล่งน้ำสาธารณะและแหล่งน้ำดิบที่ใช้ผลิตน้ำประปาหมู่บ้าน

2. สภาพของยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสระบุรี

แผนยุทธศาสตร์จังหวัดสระบุรี ใช้แผนระยะ 5 ปีที่รวมยุทธศาสตร์ทุกหน่วยงานในจังหวัด ที่ยึดกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และกรอบแผนยุทธศาสตร์หลักของกระทรวงมหาดไทย จำนวน 6 ประเด็น ได้แก่ (1) ด้านความมั่นคง (2) ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน (3) ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน (4) ด้านการสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม (5) ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และ (6) ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ในแผนช่วง พ.ศ. 2565-2569 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 109 แห่ง ได้จัดทำแผนงานด้านสิ่งแวดล้อมบรรจุสอดแทรกไว้ในยุทธศาสตร์หลัก โดยสรุปดังนี้

2.1 กระบวนการสร้างยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 109 แห่งในจังหวัดสระบุรี พบว่า องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล ทุกแห่งได้จัดทำโครงการและกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมไว้ในแผนยุทธศาสตร์หลักที่ 5 ไว้จำนวนมาก ส่วนในแผนยุทธศาสตร์หลักที่ 1-4 และ 6 มีโครงการและกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าในการบริหารงานและกระบวนการจัดทำแผน เฉพาะขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสระบุรี มีหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดทำคือกองยุทธศาสตร์และงบประมาณ ส่วนเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลทุกแห่ง มีฝ่ายวิเคราะห์นโยบายและแผนทำหน้าที่จัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ในการทำแผนยุทธศาสตร์รวมของจังหวัดให้สำนักงานจังหวัดจัดประชุมประสานทำแผนระหว่างหน่วยงาน ส่วนการจัดสรรงบประมาณเพื่อใช้ดำเนินงานตามแผนด้านสิ่งแวดล้อม ร้อยละ 20-30 ของงบประมาณทั้งหมดของทุกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปี พ.ศ. 2565 จังหวัดสระบุรีได้เริ่มทำแผนบูรณาการขนาดใหญ่ในชื่อโครงการสระบุรีแซนบ็อกเพื่อพัฒนาพื้นที่โดยให้ทุกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นเจ้าภาพมุ่งสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) เน้นสิ่งแวดล้อม เช่น พัฒนาระบบนิเวศเมืองนวัตกรรม Net Zero Emission พัฒนาอุตสาหกรรมสีเขียว เชื่อมโยงภาคอุตสาหกรรมกับภาคเกษตรและชุมชน ผลักดันให้สระบุรีเป็นเมืองต้นแบบแห่งแรกในไทยที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์และเป็นเมืองคาร์บอนต่ำ เป็นต้น เน้นรูปแบบความร่วมมือ Public-Private-People Partnership (PPP) โดยให้ภาคเอกชนเป็นหลัก ให้ภาครัฐสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้ร่วมปฏิบัติการ

2.2 เนื้อหาสาระด้านสิ่งแวดล้อมในแผนยุทธศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสระบุรี ทั้ง 109 แห่ง พบว่า ทุกแห่ง ระบุโครงการและกิจกรรมไว้ในแผนหลักที่ 5 ที่เป็นแผนยุทธศาสตร์ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีโครงการจัดการขยะมูลฝอยและขยะตกค้าง ร้อยละ 100 รองลงมา มีโครงการลดปัญหาโลกร้อนและการปรับตัว พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการวางระบบจัดการน้ำให้มีประสิทธิภาพ ร้อยละ 87.20 (80 แห่ง) มีโครงการพัฒนาการใช้พลังงานทดแทนและลดปัญหาโลกร้อน ร้อยละ 31.61 (29 แห่ง) ส่วน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีโครงการด้านสิ่งแวดล้อมในแผนยุทธศาสตร์ครบทั้ง 6 ประเด็น มีร้อยละ 9.81 (9 แห่ง) ส่วนใหญ่กำหนดโครงการด้านสิ่งแวดล้อมไว้ในแผนยุทธศาสตร์หลักเพียง 1- 2 ประเด็น ส่วนใหญ่กำหนดโครงการด้านสิ่งแวดล้อมไว้ในแผนได้ทำตามรัฐบาลและหน่วยงาน

บังคับบัญชาหรือหน่วยงานสิ่งแวดล้อมนอกพื้นที่สั่งการหรือขอร้องให้ทำมากกว่าการให้ความสำคัญกับปัญหาจากประชาชน เช่น กรมควบคุมมลพิษ ส่งเสริมการปลูกไฟในโครงการปลูกต้นไม้ลดฝุ่นช่วง พ.ศ. 2565-2566 ซึ่งมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางแห่งที่ร่วมมือ ท้องถิ่นเน้นโครงการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้ามากกว่าการมุ่งป้องกันปัญหาเพื่อความยั่งยืน จึงควรบูรณาการแผนยุทธศาสตร์ให้สาระครอบคลุมสิ่งแวดล้อมชุมชนทุกด้านเพื่อเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของยุทธศาสตร์ชาติ

2.3 กลไกในการนำยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อมไปสู่การปฏิบัติ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสระบุรี ได้มอบหน้าที่ให้สำนักปลัดเป็นเจ้าภาพในการนำแผนสู่การปฏิบัติมากที่สุด ร้อยละ 64.22 (70 แห่ง) รองลงมาเป็นสำนักงานสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ร้อยละ 34.86 (38 แห่ง) องค์การบริหารส่วนจังหวัดสระบุรี ได้มีกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมทำหน้าที่โดยตรง ในกลไกด้านกฎหมาย พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งต้องยึดกฎหมายแม่บทตามอำนาจหน้าที่หลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติรักษาความสะอาด พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติการพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 เป็นต้น ส่วนการออกกฎหมายทางสิ่งแวดล้อมเฉพาะพื้นที่ ให้สภาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่นได้ เช่น ข้อบัญญัติการรักษาความสะอาด ข้อบัญญัติการจัดเก็บขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล เป็นต้น จำนวนข้อบัญญัติของแต่ละองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีมากน้อยต่างกันขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาและความจำเป็น และให้ออกเป็นข้อกำหนด ข้อบังคับ ระเบียบ กฎ และอื่น ๆ ที่ท้องถิ่นเห็นสมควรได้ ส่วนกลไกด้านงบประมาณ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งจัดงบประมาณรายจ่ายประจำปีไว้อย่างน้อยร้อยละ 5 เพื่อใช้ตามแผนด้านสิ่งแวดล้อม แต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสระบุรี มีปัญหารุนแรงหลายด้านจึงตั้งงบประมาณไว้สูงเพื่อซื้อเครื่องมือและเทคโนโลยีขนาดใหญ่เพื่อจัดการขยะมูลฝอยและน้ำเสีย เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดสระบุรี ตั้งงบประมาณด้านสิ่งแวดล้อมมากกว่าร้อยละ 50 ของงบประมาณประจำปี เทศบาล จำนวน 38 แห่ง ได้ตั้งงบประมาณไว้ร้อยละ 40-45 ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลทั้งหมด จำนวน 70 แห่ง ได้ตั้งงบประมาณไว้ร้อยละ 20-30 ส่วนกลไกด้านการมีส่วนร่วมได้ให้ประชาชนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการในชุดต่าง ๆ ในการจัดซื้อจัดจ้าง ร่วมปฏิบัติกิจกรรม เฝ้าระวังและติดตามผล ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลตำบลขนาดเล็ก ร้อยละ 73.40 (80 แห่ง) ให้ประชาชนเข้าร่วมเกือบทุกขั้นตอน แต่เทศบาลเมือง เทศบาลตำบลขนาดใหญ่หรือ ร้อยละ 26.60 (29 แห่ง) ส่วนใหญ่ร่วมเฉพาะการประชุม ให้เจ้าหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการหลัก

3. แนวทางพัฒนายุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวทางการพัฒนายุทธศาสตร์การจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนแบบบูรณาการสู่ความยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสระบุรี แบ่งเป็น 3 ด้าน ดังนี้

3.1 ด้านหลักการและกระบวนการสร้างยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการสู่ความยั่งยืน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่ง ควรวางแผนยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมโดยการตัดสินใจกำหนดทิศทางอนาคตสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ให้สอดคล้องกันทุกระดับตามบริบทและปัญหาที่แท้จริงของพื้นที่ โดยยึดกระบวนการทำแผนยุทธศาสตร์ของท้องถิ่นตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2548 และแก้ไขเพิ่มเติม รวมทั้งการจัดทำแผนในระดับพื้นที่ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนาในระดับพื้นที่และตำบล พ.ศ. 2562 ควรจัดให้มีแผนการส่งเสริม

การวิจัยและสร้างนักวิจัยชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงและใช้การวิจัยขับเคลื่อนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งการเก็บกักรักษา การฟื้นฟูพัฒนาและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ใช้หลักการธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วม เพื่อการตัดสินใจจากล่างขึ้นบน (bottom up) ควรบูรณาการงานสิ่งแวดล้อมข้ามภาคส่วน (cross-sectoral integration) โดยมีเป้าหมายร่วมกัน มีการวางแผนจัดงบประมาณ (funding and finance) จากแหล่งงบประมาณร่วมระหว่างภาคีและกระจายอย่างเป็นธรรม ควรมีแผนการใช้เครื่องมือเชิงเศรษฐศาสตร์ดำเนินงานให้เกิดผลต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งองค์รวมในพื้นที่นิเวศชุมชนและเฉพาะด้าน และจัดให้มีแผนการติดตามผล (monitoring) โดยกำหนดตัวชี้วัดและเป้าหมายเพื่อบูรณาการงานสิ่งแวดล้อมสู่ความยั่งยืน

3.2 ด้านสาระทางสิ่งแวดล้อมในแผนยุทธศาสตร์ ควรปรับการจัดหมวดสิ่งแวดล้อมให้เป็นประเด็นหลักในแผนยุทธศาสตร์จังหวัดและแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น แยกสาระสิ่งแวดล้อมทุกด้านมารวมไว้ในยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมแทนการนำไปแทรกไว้ในแผนอื่น ๆ โดยแบ่งเป็นแผนงานอย่างน้อย 4 ด้าน คือ ด้านทรัพยากรทางกายภาพ ด้านทรัพยากรทางชีวภาพ ด้านระบบนิเวศชุมชน และด้านมลภาวะ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรใช้ข้อมูลจากงานวิจัยในพื้นที่และสถานการณ์เชิงประจักษ์ในการทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับมิติสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลกับมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันเป็นองค์รวม (holistic) โดยให้มีมลภาวน้อยที่สุดหรืออยู่ในระดับที่ไม่เกินความสามารถที่ยอมรับได้ (carrying capacity) ดังตัวอย่างโครงการสระบุรีแซนด์บ็อกซ์ที่ได้เริ่มดำเนินการแล้ว

3.3 ด้านกลไกการจัดการสิ่งแวดล้อม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีกลไกขับเคลื่อนงานตามแผนยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมโดยตรง ใช้การร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคชุมชนท้องถิ่นตามขั้นตอนการมีส่วนร่วม โดยใช้งานวิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือ ควรจัดสรรงบประมาณ เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ และเทคโนโลยีให้เหมาะสมและเพียงพอต่อการดำเนินโครงการและกิจกรรมสิ่งแวดล้อม กำหนดกฎระเบียบ วางมาตรการในการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการประกาศประชาสัมพันธ์เป็นลายลักษณ์อักษร กำหนดรายละเอียดและวิธีการปฏิบัติอย่างชัดเจนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกันแบบบูรณาการ ส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มคนทุกวัย สร้างภาคีเครือข่ายในการเก็บกักรักษา ฟื้นฟูและพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่รุนแรงเร่งด่วน และใช้ประโยชน์สิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจแนวใหม่ หรือ BCG Model ที่มีผลต่อการยกระดับคุณภาพการดำรงชีวิตสิ่งแวดล้อมที่ดีในชุมชนเพื่อคนรุ่นต่อไป

การอภิปรายผล

ผลการศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสระบุรี พบว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่รุนแรงในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสระบุรีทุกแห่ง คือ มลพิษทางอากาศจากฝุ่นละอองและสารปนเปื้อนจากโรงไหมหินและโรงงานอุตสาหกรรมที่กระจายเต็มพื้นที่ มีขยะมูลฝอยและมลพิษทางน้ำเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับ Saraburi Provincial Office (2023) ที่รายงานผลการตรวจติดตามการขับเคลื่อนการบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาหมอกพิษทางอากาศในจังหวัดสระบุรีประจำปี งบประมาณ 2565 พบว่า ปัญหาคุณภาพอากาศที่ประชาชนในพื้นที่ได้รับผลกระทบทางสุขภาพ จากฝุ่นละอองที่เกิดจาก โรงงานอุตสาหกรรม โรงไหม บด ย่อยหิน และเหมืองหิน รวมถึงมลพิษทางอากาศที่เกิดจากการคมนาคม การขนส่ง การเผาในที่โล่งภาคอุตสาหกรรม การก่อสร้างและฝังเมือง สภาพอากาศผกผัน และไฟฟ้า ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน

ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคมของปี สอดคล้องกับ Khanabkaew (2023) ที่พบว่า แหล่งกำเนิดฝุ่นละอองจากภาคอุตสาหกรรมและการฟุ้งกระจายของฝุ่นละอองจากกิจกรรมของของสถานประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการทำเหมืองแร่และเหมืองหิน รวมถึงการคมนาคมขนส่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ระดับความเข้มข้นที่ตรวจวัดได้มีค่าสูง ตำบลหน้าพระลานเป็นพื้นที่ประกอบกิจการอุตสาหกรรมประเภทโรงโม่บดและย่อยหิน เหมืองหิน และแปรรูปหินจำนวนมาก เช่น โรงงานผลิตปูนขาว โรงงานผลิตถ่านหินอ่อน หินแกรนิต ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเป็นความเดือดร้อนเหตุรำคาญ และสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างมาก

สภาพยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เนื่องจากท้องถิ่นไม่มีแผนยุทธศาสตร์พัฒนาในประเด็นสิ่งแวดล้อมโดยตรง โครงการและกิจกรรมทางสิ่งแวดล้อมจึงกระจายแทรกไว้ในประเด็นยุทธศาสตร์ต่าง ๆ 6 ประเด็นตามกรอบยุทธศาสตร์จังหวัด การทำแผนเป็นการตัดสินใจของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มุ่งแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เร่งด่วนมากกว่าการมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ประชาชนยังขาดการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน สอดคล้องกับ Sinthong (2007) ที่พบว่า การจัดทำเป็นแผนการดำเนินงานที่วางขึ้นมาอย่างเป็นระบบ มีองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สัมพันธ์และสอดคล้องกัน ทั้งวิสัยทัศน์หรือภาพฝันที่วาดไว้ มีเป้าประสงค์ที่ได้มาจากเจตจำนงร่วมของทุกฝ่าย ผนึกพลังใจของทุกฝ่ายในการจัดทำพันธกิจ กำหนดหน้าที่รับผิดชอบและวิธีการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ให้เกิดผลกระทบและได้ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ รวมทั้งมีเป้าหมายและนโยบายหลักเกิดเป็นแผนยุทธศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับ Nukit (2012) ที่สรุปว่ายุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ (strategic) เป็นเทคนิคการบริหารงานเพื่อให้องค์การภาครัฐสามารถปรับกลไกได้ทันยุคสมัยโดยคำนึงถึงการตอบสนองความต้องการของประชาชนเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปของ Sinthong (2007) ที่กล่าวว่า ยุทธศาสตร์ที่ดีเกิดจากการวิเคราะห์อดีต รู้ปัจจุบันเพื่อให้ทันอนาคต วิเคราะห์สถานการณ์ทรัพยากรและทุนต่าง ๆ ที่เป็นศักยภาพ แต่ยังไม่ได้พัฒนาหรือพัฒนาอย่างไม่เต็มที่หรือซ่อนเร้นอยู่ และสอดคล้องกับข้อสรุปของ Phongphit (2005) ที่กล่าวว่า ยุทธศาสตร์เกิดจากกระบวนการวางแผนที่ดี ทำให้บริหารแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลที่ปรากฏจริง

แนวทางพัฒนายุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน จากการวิจัย พบว่าต้องพัฒนายุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นเครื่องมือในการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการที่ส่งผลสู่เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของท้องถิ่น จึงควรกำหนดให้ยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นประเด็นยุทธศาสตร์ใหญ่โดยบูรณาการงานสิ่งแวดล้อมทั้งมิติทรัพยากรกายภาพและชีวภาพ มิติมลภาวะและมิติระบบนิเวศชุมชนเชิงองค์รวม รวมทั้งกำหนดนโยบายให้มีหน่วยงานและบุคลากรด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรง โดยใช้ข้อมูลและงานวิจัย ใช้หลักความร่วมมือและหลักธรรมาภิบาล เพื่อสร้างกลไกในการใช้แผนยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมสู่การปฏิบัติให้เกิดผลต่อท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ Sripoona (2023) ที่สรุปว่า การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อมควรใช้หลักการจัดการแบบบูรณาการ (integrated management approach) โดยมองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวม (holistic approach) ซึ่งล้วนมีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนเกี่ยวโยงกับหลายมิติและส่งผลกระทบต่อกันทั้งสิ้น อาจเกิดผลกระทบทันทีและเกิดภายหลัง รวมทั้งผลกระทบที่คาดไม่ถึง จึงต้องมีแผนยุทธศาสตร์ที่บูรณาการทั้งการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ทุกมิติร่วมกัน ทั้งการรักษา ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยคงไว้ซึ่งดุลยภาพในระบบนิเวศ ทั้งความเหมาะสมของสัดส่วนและการกระจาย เช่นเดียวกับ Kanchanaphan (2000) ที่กล่าวว่า ควรใช้

แบบแผนการจัดการแบบบูรณาการ ทั้งการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ การจัดการเชิงนิเวศวัฒนธรรม การจัดการเชิงสถาบัน การจัดการเชิงความสัมพันธ์ของอำนาจ และสอดคล้องกับ Kaewthep (1995) ที่สรุปว่า การใช้กลไกและมาตรการภาครัฐ ภาคธุรกิจ ผู้ประกอบการ และภาคประชาชน ที่บูรณาการการเมืองแนวนิเวศ (eco-polities) เอื้อต่อการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนเพื่อแก้วิกฤตสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน แนวทางเศรษฐศาสตร์สีเขียว (eco-economic) ที่มุ่งความพอเพียงและพึ่งตนเองตามภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยจัดตั้งกลุ่มและเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนร่วมกับหน่วยงาน สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา การใช้เทคโนโลยีสะอาด (clean technology) การใช้หลักเศรษฐกิจแนวใหม่ (BCG Model) และการสร้างนวัตกรรมเพื่อการ Reuse, Recycle, Reduce, Reject

ข้อเสนอแนะ

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ โดยแสดงอัตลักษณ์และโครงการที่โดดเด่น (identity and branding project) การร่วมมือในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมทั้งด้านกายภาพ ชีวภาพ และด้านมลภาวะให้เชื่อมโยงกันและเกื้อกูลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
2. กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นควรมีนโยบายเสริมสร้างความร่วมมือระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ระดับกรม และกระทรวง ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดยุทธศาสตร์และการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกิดแผนยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการที่มุ่งประโยชน์ประชาชนบนฐานบริบทของท้องถิ่น

References

- Chanthong, T. (2015). *Natural resources and environment management of local administrative organizations*. Ministry of Natural Resources and Environment. [In Thai]
- Department of Disaster Prevention and Mitigation. (2022). *Public disaster statistics*. Retrieved from <https://www.disaster.go.th/contents/7400080> [In Thai]
- Department of Environmental Quality Promotion. (2009). *National policy and plan to promote and preserve environmental quality 1997-2016*. Author. [In Thai]
- Department of Health. (2019). *Public Health Act Manual 1992 and amendments*. Author. [In Thai]
- Environmental Office Region 13. (2018). *Environmental quality standards manual 2018*. Author. [In Thai]
- Kaewthep, K. (1995). *Communal-cultural practical instruments*. Catholic Council of Thailand. [In Thai]
- Kanchanaphan, A. (2000). *Community dynamics in resource management: Paradigms and policies*. The Thailand Research Fund. [In Thai]
- Khanabkaew, T. (2023). *Study to find the source of dust in the pollution control area Na Phra Lan subdistrict, Saraburi province and areas surrounding the pollution control zone within a radius of not more than 10 kilometers*. Thammasat University, Research and Consulting Institute. [In Thai]
- Nukit, T. (2012). *Strategy determination*. Royal Thai Marine Corps. [In Thai]
- Phongphit, S. (2005). *Thinking base: From master plan to community enterprise*. Palangpanya. [In Thai]
- Phutthaprasert, C. (1999). *Organizational development: Educational administration techniques*. Chiang Mai University, Faculty of Education. [In Thai]
- Pollution Control Department. (2022). *Pollution management plan 2022-2026*. Author. [In Thai]
- Saraburi Provincial Office. (2023). *Development plan for the upper central provinces 2022-2026*. Author. [In Thai]
- Serirat, S. (2002). *Organization theory*. Chulalongkorn University Press. [In Thai]]
- Sinthong, S. (2007). *Develop organizations to be excellent with simple strategies* (2nd ed.). Thailand Productivity Institute. [In Thai]
- Sripoonsa, S. (2023). *Environmental studies and sustainable environmental management*. Valaya Alongkorn Rajabhat University The Royal Patronage, College of Innovative Management. [In Thai]